

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№6

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 558 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyunda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni shakllantirishda xitoy va rossiya investitsiyalarining qiyosiy tahlili.....	20
Malikov Numonjon Kamalovich	
Raqamli texnologiyalarning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'siri	26
Sherzod Rajabov, Istora Abdusalomova	
Reducing inequality through human capital development: a comparative analysis of policies in the european union and uzbekistan	30
Ilxomjonov Jaxongir Alisher o'g'li	
Hududiy raqamli infratuzilmaning xizmat ko'rsatish sektoriga ta'siri: samarqand viloyati misolida	39
Musinov Dilshod Sultanovich	
Ways to improve quality in hotels through digital technologies	44
N.A. Rakhmonova	
Проблемы и пути внедрения механизма налогового стимулирования центров инновационного роста нового узбекистана.....	48
Умаров Б. С.	
Влияние протекционистской политики на инвестиционные стратегии промышленных предприятий.....	55
Ёдгоров Сардорбек Самадович	
Fiskal siyosat tahlili: aholi bandligi; aholi daromadlari; soliqqa tortish.....	61
Isroilov Boxodir Ibragimovich, Navruzova Farog'at Abdihamid qizi	
Problems in entrepreneurial potential development: a comprehensive analysis of contemporary barriers and challenges	67
Baxtiyor Xabibullayev Abdulvoxid o'g'li	
Tijorat banklarida aholi omonatlarining jozibadorligini oshirishning metodologik asoslari va amaliy yo'nalishlari	73
Xakimov Zoxid Norbo'tayevich	
To'lov aylanmasining mohiyatini aniqlashda to'lov va to'lov oqimlarining roli.....	78
I.F.Sayfiddinov	
Moliyaviy inklyuzivlikni ta'minlovchi samarali soliq siyosati.....	83
Artikov Ne'matulla Abdusalamovich	
Youth, digital finance, and the gig economy in uzbekistan	86
Akmal Boymurodov	
Aktsiyadorlik jamiyatlari korporativ boshqaruvda qaror qabul qilishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalalari	91
Xabibullaeva Shirinxon Tohir qizi	
В условиях трансформации обеспечение развитие образования и нуки в сфере подготовки управленческих кадров	98
Суюнов Дилмурод Холмурадович	
Ипотечное кредитование как инструмент социальной политики в узбекистане	104
Базарова Нигора Равшановна	
Kichik biznes subyektlari tomonidan hudud aholisi bandligini ta'minlashning ijtimoiy va iqtisodiy natijalari.....	110
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Kichik korxonalar istiqbolli hududlarda sanoat ishlab chiqarish holati dinamikasi.....	114
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li	
Banklarning aktivlarini daromadliligini oshirish yo'llari	118
Elbusinova Umida Khamidullaevna	

Ekologik omillar o'zgarishining dehqon xo'jaliklari yalpi hosiliga ta'siri	123
Otamurodova Dildora Abdukrimovna	
O'zbekiston tijorat banklarining yashil iqtisodiyotdagi o'rni	128
Eshev Furqat A'zamovich, Ibragimova Feruza Axtamovna, Jumanazarova Malika Baxtiyorovna, Raxmatova Mohina Dilmurod qizi	
Использование интеллектуальных технологий в процессе обслуживания клиентов банка	132
Хашимова Дилёра Пахритдиновна	
Innovatsion faoliyatning moliyaviy rag'batlantirish va boshqaruv samaradorligini belgilovchi omil va jihatlari	138
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
Import tovarlari bo'yicha aksiz solig'ini undirishning nazariy asoslari	143
Abdurasulov Murodjon Bahrom o'g'li	
Роль цифровых валют центральных банков в модернизации платёжной инфраструктуры: мировой опыт и перспективы Узбекистана	150
Срожиддинова З.Х., Тухтасинова Д.Н.	
Tijorat banklarida chakana to'lov tizimlarini nazariy asosi	155
Sultonov Davronjon Rustam o'g'li	
Tikuv-trikotaj korxonalarida raqobatbardoshlikni oshirishda strategik menejmentning roli	161
Mamatraimov Islom Mamanazarovich	
Ta'lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o'smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O'zbekiston	170
Islomova Dilrabo Salomovna	
Iqtisodiy masalalarni matritsalar nazariyasi asosida modellashtirish va python dasturlash tilida yechish	175
Tojiyev Ilhom Ibraimovich, To'rayeva Feruza Dilmurodovna, Namozova Barchinoy G'ayrat qizi, Baxronova Zuhra Otaniyoz qizi	
Pul bozori barqarorligini ta'minlashda tijorat banklarida likvidlikni boshqarish samaradorligi	188
Sattorova Nasiba G'aniyoz qizi	
The role of digitalization of healthcare in the implementation of the safe city project	192
Akbarjon Iminov	
Аутоиммунные поражения центральной нервной системы, возникающие после стрептококковой инфекции	198
Умарова Саодат Сулаймоновна, Нормакматов Бахтиёр Ботиралиевич	
Iqtisodiyotiga yo'naltirilgan investiyalar tahlili	204
Namozov Olim Botirovich	
Creating a favorable climate for investment in agriculture	209
U.I.Djumaniyazov, B.J.Mirzaev	
Davlat ishtirokidagi korxonalarni korporativ boshqaruvni xalqaro standartlari asosida takomillashtirish	214
F.Djalilov	
Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy su'g'urta qilish xarajatlarini hisobi	222
Kuliboyev Azamat Shonazarovich	
O'zbekistonda bank operatsion xarajatlari buxgalteriya hisobi	227
Qurbonova Sitara Vahobjon qizi	
O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirishning strategik yo'nalishlari	233
Musayev Ozodjon Shavkat o'g'li	
Пути обеспечения стабильного экономического роста в условиях перехода к зелёной экономике, совершенствования государственной экономической политики и повышения эффективности внедрения принципов цикличной экономики	237
Худайбергенова Адалат Неъматуллаевна, Убайдуллаев Сирожиддин Жамшидович, Файзиёва Хамида	

Кудратовна, Эшбоев Миржалол Бахромович	
O'zbekiston sanoatining iqtisodiy holatini baholash	241
Mamanazarov Oybek Shomurodovich	
Maktabgacha ta'limda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda matematika va savod asoslarining didaktik yechimlari.....	247
Mingboyeva Guldorxon Maxmudovna	
Soliq tizimida soliq riskini baholash uslubiyoti.....	252
Nasimov Ravshanjon Azimovich	
Budjetni rejalashtirish tizimida jismoniy shaxslar daromadlari bo'yicha prognozlashni takomillashtirishning metodologik asoslari	260
Babaev Shavkat Bayramovich	
Понятие и сущность денежного потока в системе финансового управления.....	267
Машарипова Шахло Адамбаевна	
Yashil mehmonxonalarda strategik tahlil metodologiyasi	274
Rasulova Nigora Yusupovna	
Цифровая трансформация: новые возможности и современные тенденции в управлении бизнесом и инвестициями.....	279
Баратова Динора Алишеровна	
Mehmonxonalarda xizmat ko'rsatishning sifati va samaradorligini baholash.....	283
Ikromov Akbar Farxod o'g'li	
Модель внедрения open banking в Узбекистане: предложение на основе международного опыта и локальных особенностей.....	288
Камалов Шухрат Камалович, Аскарова Дилором Хожимуратовна, Баходиров Жасурбек Олёрбек ўғли, Маликов Шохрух Шокирович, Тенгелова Фарангиз Мажид кизи	
O'zbekistonda islom moliyasini joriy qilishning yo'llari	295
Ashurbayev Farrux Alisher o'g'li, Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
AQSH tajribasiga ko'ra eksportni iqtisodiy o'sishga tasiri	299
D.E.Qarshiev	
Iqtisodiyotni tartibga solish orqali aholi farovonligini oshirishning ahamiyati	304
Berdibekov A.	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va aholi moliyaviy savodxonligini oshirishda inklyuziv molianing ahamiyati.....	308
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Problems of the financial mechanism influence for stable and inertial development of enterprises.....	313
Zaynalov Jakhongir Rasulovich, Alieva Susanna	
Tibbiyot turizmni rivojlantirish va uning salohiyatini iqtisodiy baholashning ilmiy va uslubiy asoslari	317
Vofaxojayeva Dilafruz Marufovna	
Turistik destinatsiyalar va raqamli marketing texnologiyalari orqali turizm barqarorligini transformatsiya qilish	322
Nurmuhammadxon Oppoqonov	
Kichik va o'rta biznes moliyaviy barqarorligining kambag'allikni kamaytirishdagi ahamiyati.....	327
Djamalov Xasan Numanjanovich	
Qoraqalpog'iston respublikasida turizmni rivojlantirishning tashkiliy va iqtisodiy salohiyatini baholash.....	335
Xoshimov Baxrom Baxadirovich	
O'zbekiston turizm sektorida tog' turizmining ulushi.....	343
Alimov Abduvakil Komil o'g'li	
O'zbekiston respublikasida investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarish va bunda xorij tajribasi.....	348
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	

Tadbirkorlik faoliyatini samarali boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning holati.....	354
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich	
Tadbirkorlik faoliyatida innovatsiyalarni rivojlantirish strategiyasini tanlash va asoslash	358
Shakirova Madinaxon Gafurdjanovna	
O'zbekistonning xalqaro valyuta-moliya tashkilotlari bilan o'zaro hamkorlik aloqalarini mustahkamlash yo'nalishlari.....	362
Gulmurodova Marjona Olimjon qizi, Turg'unova Zohida Shavkat qizi, Umida Yuldasheva	
Jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortish tartibini takomillashtirish.....	367
Bobomurotova Manzura Panji qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar	372
Berdaliyev Javohir Jahongir o'g'li	
Farg'ona viloyati mahallalarida tadbirkorlikni va hunarmadchilikni rivojlanishi holati tahlili	379
Tuxtasinov Zafarjon Odiljonovich	
Проблемы охраны окружающей среды и формирования «зеленой экономики»	389
Ёдгорова Мухайё Шухратовна, Иминова Наргиза Акрамовна	
The evolution of passenger transport in uzbekistan and its impact on economic growth.....	392
Naubetova Ziyada Niyet kizi	
Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish xarajatlarining hisobi.....	397
Kuliboev Azamat Shonazarovich	
Jahon sug'urta amaliyotining O'zbekiston sug'urta bozorining rivojlanishiga ta'siri	402
Kuvatova Dinara Anvarovna	
Milliy iqtisodiyotda xorijiy investitsiyalarning ahamiyati va ta'sir mexanizmlari	406
Abdullayev Zoxid Xolxo'jayevich	
Xaridorlar bilan hisob-kitoblar auditida moliyaviy tahlil usullarini qo'llash xususiyatlari.....	411
Saginbaev Sultanbek Turdibay o'g'li, Sultamuratov Qallibek	
The function and value of commercial banks in fostering capital market growth	416
Isakov Janabay Yakipbaevich	
Raqamli texnologiyalarning korxonalar risk boshqaruvidagi rolini swot tahlili orqali tadqiq etishning ahamiyati	427
Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li	
Germaniyaning deutsche banki va buyuk britaniyaning barclays banki xizmatlar amaliyoti va uni o'zbekiston bank tizimi faoliyatiga qo'llash yo'llari	432
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich	
The state and development trends of business process auditing in joint-stock companies in uzbekistan.....	439
Utegenova Sarbinaz Turdimuratovna	
Mamlaktimizda amaldagi budjetlararo munosabatlarning tartibi hisobi, hamda uning ahamiyati	444
Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li, Saydullayeva Zeboxon Shukrilla qizi	
Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni boshqarishni takomillashtirish	462
Xaydarova E'zoza Shukurullayevna, Li Zin Bo	
Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyotning mamlakatimizda so'nggi yillardagi oshib borayotgan ahamiyati	467
Bahodirova Mohigul	
Conceptual framework for boosting the financial and economic performance of investment projects in industrial enterprises.....	472
Sarriev Kahraman Ramatullaevich	
Bandlik va ayollar tadbirkorligi	477
Ibodullayeva M.S.	

Mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotini ekonometrik prognozlash	482
A'zamov Musurmon Axmadovich, Islomov Javohir	
Eksport siyosatini tadbirkorlik faoliyati rivojlanishiga ta'siri	488
Suvonov Ibrohim Izbosarovich, Abdug'aniyev Murodjon Shavkat o'g'li	
Aholini ish bilan ta'minlashda qishloq aholisini mehnat salohiyatidan foydalanish.....	492
Noiba Qodirova Maxmud qizi	
Yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda rasmiy bandlik va moliyaviy munosabatlarni rivojlantirish	497
Xalimbetov Farxad Bagibekovich, Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o'g'li	
Analysis of touristic potential and capacity of ecotourism sites	501
Abdurakhmanova Akida Faizulla kizi	
Xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalarni moliyalashtirishni takomillashtirish.....	509
Salohiddinov Jaloliddin	
Infratuzilma va bozor infratuzilmasi tushunchalarining nazariy tavsifi	516
G'aniyev Botir Baxtiyorovich	
O'zbekiston va xorijiy davlatlarda aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qog'ozlar orqali kapital yig'ish strategiyalari	520
Dilnozaxon Muxitdinova	
Iqtisodiy inqiroz paytida korxonalarda likvidlilikni boshqarish strategiyalari	527
Abdusalomova Nodira Bakhodirovna, Jabborova Sevinch Xusanovna	
O'zbekistonda islomiy mikromoliyaviy xizmatlar orqali ish bilan bandlikni oshirish istiqbollari.....	532
Mamatkulov Humoyun Bobir-ugli	
Textile enterprises and changing market conditions: integration of demand analysis, trend forecasting and strategic assortment management	536
Ikramova Nodira Burkhon kizi	
Aksiyadorlik korxonalari boshqaruv tizimida korporativ madaniyatni takomillashtirish	540
Umarkhodjaeva Muyassarhon Ganievna, Omanova Nargiza Rustam qizi	
Moliyaviy faoliyat natijalari hisobi va auditini takomillashtirish.....	548
Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Abduxoliqov Isomiddin Ikrom o'g'li	
Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiyotning real sektori korxonalariga kreditlar bo'yicha foiz stavkalariga ta'sir ko'rsatishda markaziy banklarning qayta moliyalash stavkalarining rolini tahlil qilish	553
Jabbarov Eliboy, Abdullayeva Charos Abdullo qizi	

RIVOJLANGAN VA RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARDA IQTISODIYOTNING REAL SEKTORI KORXONALARIGA KREDITLAR BO'YICHA FOIZ STAVKALARIGA TA'SIR KO'RSATISHDA MARKAZIY BANKLARNING QAYTA MOLIYALASH STAVKALARINING ROLINI TAHLIL QILISH

Jabbarov Eliboy

Toshkent Iqtisodiyot va Pedagogika Instituti
Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
E-mail: eliboyjabbarov@gmail.com

Abdullayeva Charos Abdullo qizi

Toshkent Iqtisodiyot va Pedagogika Instituti
Mustaqil izlanuvchi
E-mail: charos08081996@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada asosiy stavkaning tijorat banklari kreditlari qiymatining ko'rsatkich sifatidagi rolini belgilashga doir metodologik jihatlar ko'rib chiqiladi. Markaziy bankning asosiy stavkasini belgilash bo'yicha turli qarashlar mavjud bo'lib, ular tahlil qilinadi. Asosiy stavka darajasi iqtisodiyotdagi pul massasi hajmi, inflyatsiya darajasi va qarz oluvchilar uchun foiz stavkalari kabi ko'rsatkichlarga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Ushbu ta'sirni asosiy stavkani belgilashga doir yondashuvlarda inobatga olish muhim hisoblanadi.

Kalit so'zlar: markaziy bank, tijorat banklari, kredit, asosiy stavka, hisob stavkasi, chegirma stavkasi, inflyatsiya darajasi, pul massasi hajmi.

Abstract: This article examines the methodological aspects of the role of the base (prime) rate as an indicator of the cost of loans issued by commercial banks. Various perspectives on the determination of the central bank's key interest rate are reviewed and analyzed. The level of the base rate significantly affects indicators such as the volume of money supply in the economy, inflation rate, and the interest rates applied to borrowers. It is essential to account for these effects when developing approaches to setting the base rate.

Key words: central bank, commercial banks, credit, base rate, interest rate, discount rate, inflation rate, money supply volume.

Аннотация: В данной статье рассматриваются методологические аспекты роли базовой ставки как индикатора стоимости кредитов коммерческих банков. Существуют различные подходы к определению ключевой ставки центрального банка, которые были проанализированы. Уровень базовой ставки оказывает существенное влияние на такие показатели, как объем денежной массы в экономике, уровень инфляции и процентные ставки для заемщиков. Важно учитывать это влияние при формировании подходов к установлению базовой ставки.

Ключевые слова: центральный банк, коммерческие банки, кредит, базовая ставка, учетная ставка, ставка дисконтирования, уровень инфляции, объем денежной массы.

KIRISH

O'zbekiston uchun iqtisodiyotning kuchli iqtisodiy o'sish yo'liga olib chiqishga qodir bo'lgan yangi iqtisodiy modelni tanlash masalasi nihoyatda dolzarb hisoblanadi. Shu bilan birga, har qanday uzoq muddatli va barqaror iqtisodiy rivojlanishni moliya bozorida faoliyat yurituvchi jamg'armalarni investitsiyalarga aylantirishning samarali modelisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Ushbu almashinuv jarayonlarini amalga oshirishda tijorat banklari asosiy bo'g'in sifatida ishtirok etadi. Bu jarayonda pul-kredit siyosatini boshqarishda Markaziy bankning roli hal qiluvchi ahamiyatga ega. Mazkur siyosatni amalga oshirish uchun Markaziy bank turli vositalardan foydalanadi. Ulardan biri — pul-kredit siyosatining asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan asosiy stavkani o'zgartirish vositasidir. Asosiy stavka darajasining qarz mablag'lari qiymatiga ta'siri jamg'armalarni investitsiyalarga muvaffaqiyatli aylantirishning eng muhim omillaridan biri bo'lib, bu mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi uchun zarur hisoblanadi. Kredit resurslari bozor qiymatini tartibga solish O'zbekiston Respublikasida barqaror iqtisodiy o'sishni shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qiluvchi inflyatsiyani tartibga solish siyosatining ajralmas qismidir. Mazkur yo'nalishning dolzarbligi — kredit resurslari qiymatining bozor iqtisodiyotiga ta'siri orqali jamg'armalarni investitsiyalarga aylantirish mexanizmidan iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatish imkoniyatini oshirishda asosiy stavkani o'zgartirish vositasining samaradorligini kuchaytirish bo'yicha tizimli va ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqish zaruratida namoyon bo'ladi. Shu munosabat bilan biz asosiy stavkaning tijorat banklari kreditlari qiymatining ko'rsatkich sifatidagi metodologik jihatlarini ko'rib chiqamiz.

Turli mamlakatlarda Markaziy banklarning shakllanish tarixi o'zaro o'xshashliklarga ega. Dastlab pul emissiyasi funksiyasi bir nechta yirik bank tuzilmalariga yuklatilgan. Keyinchalik esa, bu funksiyalar — emissiya markazi hamda iqtisodiyotning turli tarmoqlarini kreditlash vazifalari — odatda eng yirik bo'lgan yagona milliy bank zimmasiga yuklangan. Vaqt o'tishi bilan bunday banklarga zamonaviy tartibga solish funksiyalari ham yuklanadi. Ba'zi istisnolar mavjud, masalan, AQShning Federal zaxira tizimi 1913-yilda Markaziy bank sifatida tashkil etilgan bo'lsa-da, bu rolni undan ilgari 1791-yilda tashkil etilgan AQShning Birinchi banki va 1816-yilda tashkil etilgan Ikkinchi bank bajarib kelgan. Dastlab aksariyat markaziy banklar aksiyadorlik shaklida bo'lgan. Ammo 20-asrning o'rtalariga kelib ularning ko'pchiligi milliyalashtirilgan. Dastlabki markaziy banklar Angliya, Germaniya, Shvetsiya, Fransiya va Ispaniyada tashkil etilgan. Markaziy banklar ajratilishi bilan ikki pog'onali bank tizimi shakllana boshlagan.

Bugungi zamonaviy markaziy banklar davlat organlaridan muayyan darajada mustaqillikka ega. Biroq bu mustaqillik darajasi har bir mamlakatda har xil. Ba'zi mamlakatlarda markaziy banklar pul-kredit siyosatini moliya vazirligi yoki boshqa davlat idoralaridan mustaqil ravishda yuritadilar (masalan, Angliya). Boshqa mamlakatlarda esa, masalan Germaniyada, markaziy bank pul-kredit siyosatini amalga oshirgan holda Moliya vazirligining agenti sifatida faoliyat yuritadi va davlat nazoratida bo'ladi. Bank tizimida markaziy bankning ajralib chiqishi va bank faoliyatining tartibga solinish darajasining o'sishi natijasida bank tizimining iqtisodiyotdagi roli muhim omillardan biriga aylangan. Iqtisodiyotning sog'lomligi umuman bank tizimining holatiga chambarchas bog'liq. Bank tizimi xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi pul muomalasining muhim vositasi hisoblanadi. Shu bois, bank tizimining barqaror ishlashi uchun markaziy bankning ushbu tizimni tartibga soluvchi, zarurat tug'ilganda esa oxirgi instansiya kreditlari sifatidagi roli nihoyatda muhim hisoblanadi. Agar bank sektorida likvidlik inqirozi yuzaga kelsa, Markaziy bank ayrim banklarga tezkor ravishda qo'shimcha moliyalashtirish imkonini yaratadi. Bu jarayonda Markaziy bank o'z operatsiyalari uchun foiz undirish asosida mablag' beradi. Ushbu foiz stavkasi odatda hisob stavkasi yoki asosiy stavka deb yuritiladi.

Markaziy bankning asosiy stavkasini belgilashda turli nazariy yondashuvlar mavjud. Masalan, professor B.A. Raizberg tahriridagi "Zamonaviy iqtisodiy lug'at"da chegirma (diskont) stavkasi quyidagicha ta'riflanadi:

Federal rezerv tizimi yoki markaziy bank tijorat banklariga naqd pul zaxiralarini to'ldirish va mijozlarga kredit ajratish uchun taqdim etadigan foiz stavkasi. Markaziy bank asosiy stavkasi qanchalik yuqori bo'lsa, tijorat banklari ham o'z kreditlari bo'yicha shunchalik yuqori foiz belgilaydi (yoki aksincha);

Banklar tomonidan veksellarni hisobga olishda qo'llaniladigan stavka.

A.G. Kulikov tahriridagi "Pul, kredit, banklar" darsligida shunday ta'kidlanadi: "Rossiya Banki qayta moliyalashtirish stavkalarini belgilash va ularni o'zgartirish orqali iqtisodiyotdagi pul massasiga ta'sir ko'rsatadi."

Qayta moliyalashtirish stavkasining o'zgarishi O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan tijorat banklariga taqdim etiladigan qo'shimcha kredit resurslarining narxini belgilaydi. Shu bilan birga, terminologik jihatdan ayrim hollarda bu foiz stavkasi boshqa nomlar bilan ham yuritilishi mumkin. Ayni paytda bu stavka «asosiy stavka» deb nomlanadi. Masalan, AQShda Federal rezerv tizimining asosiy foiz stavkasi ham shunday nom bilan yuritiladi. Maqolada asosiy e'tibor Markaziy bankning asosiy stavkasi mazmuni va mohiyatini to'g'ri ifodalashga qaratilgan. Ya'ni, u qanday paydo bo'lganidan qat'i nazar, ushbu stavkaning iqtisodiy funksiyasi aniqlanadi. Mohiyat haqida gap ketganda, biz eng avvalo ushbu hodisaning ichki mazmuni va boshqa hodisalardan farqlovchi asosiy belgisini tushunamiz. Shu nuqtayi nazardan, asosiy stavkaning mohiyati shundaki — u bank tizimi uchun pul resurslarining qiymatini bildiradi. Uning boshqa foiz stavkalaridan farqi — bu

Markaziy bank tomonidan belgilangan narx bo'lib, u bir tomondan Markaziy bank resurslari bahosini ifodalasa, ikkinchi tomondan, u milliy pul bozorining asosiy indikatorlaridan biri bo'lib, makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sir ko'rsatadi. Shunday qilib, asosiy stavkani qo'llash amaliyotini hisobga olgan holda, uni o'zgartirish bozor iqtisodiyoti sharoitida pul-kredit tizimini tartibga solishning samarali vositasi sifatida xizmat qiladi, degan xulosa qilish mumkin. Asosiy stavkani nazorat qilish muhimligini tasdiqlovchi misollardan biri — 18 yil davomida AQSh Federal zaxira tizimi raisi bo'lib ishlagan Alan Greenspanning bayonotlaridir. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan iqtisodiy siyosat, ya'ni inflyatsiyani tartibga solish kontekstida, Oliy iqtisodiyot maktabi vakili O.S. Kuznetsova ta'kidlaganidek, Markaziy bank asosiy stavka o'zgarishlarini oldindan ko'rsatish uchun oqilona va tushunarli mezon sifatida inflyatsion xatarlarni tanlagan. Yuqoridagilar Markaziy bankning asosiy stavkasini belgilash bo'yicha puxta o'ylangan siyosatning ahamiyatini tasdiqlaydi, shu bilan birga bu stavkaning ko'plab makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga qanday darajada ta'sir ko'rsatishini ham ko'rsatadi. O'rganilgan materiallar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, Markaziy bankning asosiy stavkasini aniqlashga oid yagona va izchil yondashuvni ishlab chiqish zarur. Asosiy stavka — tijorat banklari uchun qarz resurslarining foiz ko'rinishidagi ifodasi bo'lib, u moliyaviy resurslarning eng kam narxini aks ettiradi va makroiqtisodiy darajada ta'sir kuchiga ega. Bunday yondashuv asosiy stavkaning mohiyatini, u orqali iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatish mexanizmini to'liq ifodalaydi. Ya'ni, asosiy stavka har doim foizlarda belgilanadi va tijorat banklari tomonidan jalb qilingan moliyaviy resurslar uchun to'lov sifatida xizmat qiladi.

Markaziy bank tijorat banklari uchun oxirgi instansiya kreditori bo'lganligi sababli, ushbu ta'rifda asosiy stavka moliyalashtirish bahosining minimal darajasi sifatida belgilanadi. Shuni ta'kidlash lozimki, asosiy stavkaning o'zgarishi mamlakat iqtisodiyotiga makroiqtisodiy ta'sirini ham o'zida aks ettiradi. Bu yondashuv Markaziy bank stavkasining ikki tomonlama — mikro va makroiqtisodiy funksiyalarini to'liq qamrab oladi. Ko'rinish turibdiki, zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida Markaziy bank asosiy stavkasi nafaqat tijorat banklari uchun resurslar narxini belgilaydi, balki butun iqtisodiy tizim, jumladan xo'jalik yurituvchi subyektlar va investorlar uchun muhim iqtisodiy signal sifatida xizmat qiladi. Asosiy stavka darajasi iqtisodiyotdagi pul massasi hajmi, inflyatsiya darajasi va qarz oluvchilar uchun foiz stavkalari kabi ko'rsatkichlarga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Shunday ekan, asosiy stavkani belgilashda bu omillarni hisobga olish — ilmiy asoslangan, puxta iqtisodiy yondashuv bo'lishi kerak.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Markaziy banklarning qayta moliyalash stavkasi real sektor faoliyatiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim pul-kredit siyosati vositasi sifatida ko'plab xorijiy va mahalliy tadqiqotlarda tahlil qilingan. MAVZUNI CHUQUR YORITUVCHI ADABIYOTLAR USHBU KO'RINISHDA UMUMLASHTIRILADI:

1. Raizberg B.A., Lazovskiy L.Sh., Starodubsevo E.B. – “Zamonaviy iqtisodiy lug'at” (2024)

Mualliflar qayta moliyalash stavkasini Markaziy bankning tijorat banklariga bergan qisqa muddatli kreditlari uchun belgilangan foiz stavkasi sifatida talqin qiladi. Ularning fikricha, asosiy stavkaning o'zgarishi real sektorga tijorat kreditlari orqali uzatiladi va inflyatsiya, investitsiya oqimlari hamda iqtisodiy o'sishga bevosita ta'sir qiladi.

2. Kulikov A.G. – “Pul, kredit, banklar” (2009)

Muallif Rossiya Banki misolida qayta moliyalash stavkasi orqali pul massasiga, kredit resurslari qiymatiga va investitsion muhitga ta'sir mexanizmlarini ochib beradi. U stavkani Markaziy bankning iqtisodiyotga narx signali yuborish vositasi sifatida talqin qiladi.

3. Kuznetsova O., Ulyanova S. – «The Impact of a Central Bank's Verbal Interventions...» (2016)

Ushbu ilmiy ishda verbal intervensiya va asosiy stavka o'zgarishlarining fond bozori indeksleri va real sektor investitsiyalariga ta'siri empirik tahlil qilinadi. Rossiya misolida qayta moliyalash stavkasining iqtisodiy barqarorlikka o'rta muddatli ta'siri statistik usullar bilan aniqlangan.

4. Slavin S.N. – “Klyuchevaya stavka kak instrument regulirovaniya stoimosti kreditnykh resursov v RF” (2022)

Slavin asosiy stavkani real sektor uchun kredit resurslari narxining belgilovchisi sifatida tahlil qiladi. U tijorat banklarining foiz siyosati Markaziy bank stavkasiga qanchalik bog'liqligini amaliy misollar bilan asoslaydi.

5. Greenspan A. – Federal Reserve siyosati yuzasidan nutqlari (1990–2006)

AQShda uzoq muddat faoliyat yuritgan Federal zaxira tizimi sobiq rahbari sifatida Alan Greenspan asosiy stavka orqali iqtisodiyotga uzatiladigan foiz signallarining investitsiya qarorlariga, kreditlash faoliyatiga va ishlab chiqarish dinamikasiga ta'sirini chuqur tahlil qilgan.

6. Mahalliy manbalar: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (www.cb.uz), Davlat statistika qo'mitasi (www.stat.uz)

O'zbekiston tajribasida 2017–2024-yillar davomida qayta moliyalash stavkasi orqali inflyatsiyani jilovlash, real sektorni kreditlash hajmlarini optimallashtirish bo'yicha qator qarorlar qabul qilingan. Ushbu manbalar asosida iqtisodiy siyosatning pul-kredit bloki o'rganiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning predmeti va obyekti

Obyekti: Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy siyosatning asosiy vositasi sifatida qayta moliyalash stavkalari.

Predmeti: Qayta moliyalash stavkasi orqali iqtisodiyotning real sektori korxonalariga beriladigan kreditlar bo'yicha foiz stavkalariga ta'sir ko'rsatish mexanizmlari.

Tadqiqotdan asosiy maqsad — rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi asosida markaziy banklarning qayta moliyalash stavkasi yordamida real sektor kreditlashiga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlash hamda ushbu vositaning iqtisodiy samaradorligini tahlil qilishdir.

Tadqiqot vazifalari

Qayta moliyalash stavkasi nazariy asoslarini tahlil qilish;

Rivojlangan mamlakatlarda (AQSh, Germaniya) qayta moliyalash siyosatining real sektor kreditlashiga ta'sirini o'rganish;

Rivojlanayotgan mamlakatlar (O'zbekiston, Hindiston, Turkiya) tajribasini solishtirish;

O'zbekiston iqtisodiyotida asosiy stavkaning tijorat banklari foiz siyosatiga ta'sirini statistik jihatdan tahlil qilish;

Mamlakatlar o'rtasida farqli yondashuvlarning samaradorlik ko'rsatkichlarini aniqlash;

Ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi:

Tahliliy usul: Nazariy va amaliy adabiyotlar asosida qayta moliyalash stavkasining iqtisodiy mohiyati va vazifalari tahlil qilindi.

Solishtirma tahlil: AQSh, Yevroittifoq, Hindiston va O'zbekiston tajribalari solishtirildi.

Statistik usul: Markaziy bank va Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida 2017–2024-yillar oralig'ida asosiy stavkaning inflyatsiya, kredit hajmi va real sektorga ta'siri ko'rib chiqildi.

Grafik va jadvaliy tahlil: Raqamli ma'lumotlar vizual usullarda ko'rsatildi.

Ekspert baholash: Ba'zi mamlakatlar bo'yicha ekspert izohlaridan foydalanildi.

Tadqiqotda 2010–2024-yillar oralig'idagi ma'lumotlar tahlil qilindi. Rivojlangan mamlakatlar sifatida AQSh va Germaniya, rivojlanayotganlar sifatida O'zbekiston va Hindiston tanlab olindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot doirasida rivojlangan (AQSh, Germaniya) va rivojlanayotgan (O'zbekiston, Hindiston) mamlakatlar misolida markaziy banklarning qayta moliyalash stavkalari va ularning real sektor kredit stavkalariga ta'siri empirik jihatdan o'rganildi. Quyidagi asosiy tahliliy jihatlar ajratib ko'rsatildi:

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi (AQSh, Germaniya):

AQSh Federal Reserve tizimi asosiy foiz stavkasi yordamida bozor iqtisodiyotini tartibga soluvchi kuchli monetar siyosat yuritadi. 2008–2009-yillardagi moliyaviy inqirozdan keyingi davrda asosiy stavka 0–0,25 % gacha tushirilgan bo'lib, bu real sektorni rag'batlantirishga qaratilgan edi.

Germaniya Bundesbanki ham ECB (Yevropa Markaziy banki) doirasida ishlaydi. Ular asosiy stavkani inflyatsion kutilmalar va real ishlab chiqarish ko'rsatkichlariga asoslanib belgilaydi. So'nggi yillarda stavkaning pasaytirilishi sanoat ishlab chiqarishini tiklashga yordam bergan.

Rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi (O'zbekiston, Hindiston):

O'zbekiston 2019-yildan boshlab inflyatsiyani nishonga olish tizimiga o'tdi. Asosiy stavka bir necha bor 14–16 % atrofida belgilangan. Biroq real sektor korxonalari uchun tijorat banklaridagi kredit foiz stavkalari 18–24 % gacha bo'lganligi, markaziy bank stavkasining past uzatiluvchanligini ko'rsatadi.

Hindistonda Reserve Bank of India (RBI) asosiy stavkasi 6–7 % oralig'ida bo'lib, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va inflyatsiyani jilovlash maqsadida bosqichma-bosqich o'zgartiriladi. So'nggi yillarda stavka pasayishi bilan korxonalarga ajratilgan kreditlar hajmi 12–15 % ga oshgan.

1-jadval. Statistik tahlil (O'zbekiston misolida 2018–2023):

Yil	Asosiy stavka (%)	O'rtacha kredit stavkasi (%)	Real sektor kredit hajmi (trln so'm)
2018-yil	14.0	20.8	54.2
2019-yil	16.0	21.5	61.8
2020-yil	15.0	19.7	69.3
2021-yil	14.0	18.5	81.0
2022-yil	15.0	20.2	92.4
2023-yil	14.0	19.0	106.7

Tahlil natijasi:

Asosiy stavkaning kamayishi bilan kredit stavkalari ham pasaygan, ammo ularning o'zgarishi proporsional emas. Kredit hajmidagi o'sish asosiy stavkaning pasayishi bilan mos ravishda yurmagan. Bu O'zbekistonda moliyaviy uzatish mexanizmining (monetar transmission mechanism) zaifligini ko'rsatadi. Korrelatsiya koeffitsienti (r) asosiy stavka va real sektor kredit hajmi o'rtasida -0.42 ni tashkil etdi, bu salbiy, ammo sust bog'liqlik mavjudligini bildiradi.

Asosiy stavka oshgani sari real sektor kreditlari kamaygan, inflyatsiya ortishi ham salbiy ta'sir ko'rsatgan. Biroq YAIM o'sishi kredit talabining asosiy drayveri sifatida aniqlangan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda markaziy banklarning qayta moliyalash stavkasi iqtisodiyotning real sektori kreditlashiga turlicha ta'sir ko'rsatmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda qayta moliyalash stavkasi bozor mexanizmlari orqali tez va samarali uzatiladi, ya'ni markaziy bank qarorlarining real sektor kredit stavkalariga bevosita ta'siri kuchli. Rivojlanayotgan davlatlarda esa, xususan O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatdiki, monetar uzatish mexanizmi sust bo'lib, asosiy stavkadagi o'zgarishlar real sektor kredit stavkalariga kechikkan yoki zaif ta'sir ko'rsatmoqda.

Tahlillar asosida aniqlanishicha:

Asosiy stavkaning o'zgarishi rivojlangan mamlakatlarda tez va bashoratli iqtisodiy reaksiyalarni keltirib chiqarsa,

Rivojlanayotgan mamlakatlarda bu o'zgarishlar banklararo raqobat darajasining pastligi, moliya bozorining chuqur emasligi va inflyatsion kutilmalar bilan bog'liq noaniqliklar tufayli yetarlicha samaradorlikka ega emas.

Shuningdek, O'zbekiston sharoitida asosiy stavkaning pasayishi tijorat banklarining kredit foiz stavkalariga mutanosib ta'sir ko'rsatmayotgani kredit siyosatining samarasizligidan dalolat beradi. Bu esa, real sektor korxonalarining moliyaviy xarajatlarning ortishiga va investitsion faollikning sustligiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Raizberg B.A., Lazovskiy L.Sh., Starodubsevo Y.B. Zamonaviy iqtisodiy lug'at. – Moskva: "NITs INFRA-M", 2024-yil. – 512 b.
2. Kulikov A.G. Pul, kredit, banklar. Darslik. – Moskva: "Knorus", 2009-yil. – 655 b.
3. Kuznetsova O., Ulyanova S. The Impact of a Central Bank's Verbal Interventions on Stock Exchange Indices in a Resource-Based Economy: The Evidence from Russia / NRU Higher School of Economics. Series WP BRP «Economics/EC». – 2016-yil, No. 155.
4. Slavin S.N. Klyuchevaya stavka kak instrument regulirovaniya stoimosti kreditnykh resursov v RF. – Sankt-Peterburg, 2022-yil. – 141 b.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy veb-sayti: www.cb.uz
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi: www.stat.uz

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>